

موانع عمده رشد و توسعه مطلوب بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی در ایران

سیدکاظم ملکوتی

مقدمه

هدف‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت در روند رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی، صنعتی و فرهنگی هر کشوری، بی‌تردید بدون حمایت، حفظ و تأمین همه‌جانبه سرمایه‌های ملی و خصوصی تحقق نمی‌یابد. همان‌طوری که می‌دانیم حوادث مختلف طبیعی و غیرطبیعی که مهم‌ترین عوامل اختلال در سیر توسعه همه‌جانبه جامعه به‌شمار می‌روند، بار مسؤلیت بیمه‌گران را که از مهم‌ترین اهرم‌های تأمین‌کننده رشد و توسعه هستند دوچندان می‌کند. امروزه بیمه یکی از ابزارهای مهم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که اتکا به آن در بخش‌های مختلف تجاری، خدماتی، اقتصادی و اجتماعی اجتناب‌ناپذیر است. از دیدگاه اقتصادی و اجتماعی در بسیاری از تحلیل‌ها بیمه را معیاری برای رشد و توسعه اقتصادی و عدالت اجتماعی می‌دانند. ما فرد یا سازمانی را سراغ نداریم که به‌دور از مخاطره باشد؛ خطرهای بالقوه همیشه وجود دارند که در صورت تحقق، موجودیت فرد و سازمان به خطر می‌افتد. برای جلوگیری از چنین وضعی و ایجاد تأمین و آرامش که برای هرگونه فعالیت اقتصادی ضرورت دارد هر کشوری باید خود را به سلاح بیمه مجهز کند.

در ایران نیز تا قبل از انقلاب اسلامی فعالیت‌هایی در زمینه بیمه انجام می‌گرفت و تا حدودی نیازهای اساسی افراد و جامعه را برطرف می‌کرد. از این فعالیت‌ها می‌توان به تأسیس شرکت‌های بیمه ایرانی، قانون بیمه‌گری مصوب سال ۱۳۱۶، قانون بیمه کارگران، کارمندان دولت و قانون بیمه مسؤلیت دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی، قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران به منظور اعمال نظارت دولت بر فعالیت‌های بیمه‌ای و قانون ملی شدن شرکت‌های بیمه در سال ۱۳۵۸ اشاره کرد. بعد از انقلاب شکوهمند

اسلامی و تحولات اساسی و اصولی در کلیه شوؤن اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و صنعتی کشور همراه با تغییرات اجتماعی، پیشرفت‌های تکنولوژیکی و کنترل اساسی دولت بر امور کشور، صنعت بیمه نیز با دست‌یابی به بازارهای داخلی و خارجی، در جهت ارتقا و تعالی کشور تلاش کرد. ظاهراً همه چیز حاکی از رشد نسبی این صنعت است. اما این رشد از یک سو خوشایند و امیدوار کننده است و از دیگر سو، به علت رقابت‌های نامطلوب، رعایت نکردن اصول بیمه‌گری، ضعف بازاریابی و عدم شناخت نیازهای جدید بیمه‌ای، نیاز به دگرگونی‌های اساسی و ریشه‌ای دارد که در این باره باید پژوهش‌هایی صورت گیرد.

در میان انواع مختلف رشته‌های بیمه، بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی رشته جدیدی است که در مدت زمان نسبتاً کوتاه نقش و اهمیت ویژه‌ای در گسترش فعالیت‌های عمرانی و صنعتی کشور داشته و هم‌اکنون به صورت یکی از مهم‌ترین و کامل‌ترین رشته‌های بیمه درآمده و به‌منزله شاخص مسلم در ارزیابی حجم کارهای عمرانی و صنعتی کشور شناخته و پذیرفته شده است. البته به دلیل تحولات و دگرگونی‌های فراوان از جمله جنگ تحمیلی ۸ ساله در ایران بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی تا حدودی متوقف شده بود و رشد چندانی نداشت. طبیعی است که پس از خاتمه هر جنگی قسمت عظیمی از ساختمان‌ها، کارخانه‌ها، واحدهای بزرگ صنعتی و تولیدی، راه‌ها، بندرها و نظایر آن‌ها نیاز به بازسازی و ترمیم دارد که این کار از طریق سرمایه‌گذاری و مشارکت شرکت‌های داخلی و خارجی امکان‌پذیر است. جلب این سرمایه‌گذاری‌های هنگفت و تشویق سرمایه‌گذاران در چنین شرایطی بسیار دشوار است و ترس و وحشت از دست رفتن سرمایه مانع از آن می‌شود که سرمایه‌گذاران با میل و رغبت وارد فعالیت‌های عمرانی شوند. در چنین شرایطی شرکت‌های بیمه باید تکیه‌گاه مطمئن و مناسبی برای سرمایه‌گذاران به‌وجود بیاورند تا آنان با اطمینان خاطر و علاقه‌مندی به سرمایه‌گذاری در کارهای عمرانی و سازندگی اقدام کنند.

اهمیت بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی

بیمه‌های مهندسی به دلیل تنوع و فراگیر بودنشان در نوع خود بی‌نظیرند: از جدول‌بندی کنار خیابان‌ها و آسفالت آن‌ها گرفته تا ساخت و مرمت آسفالت جاده‌ها، بزرگ‌راه‌ها، ساخت پل‌های کوچک و بزرگ، ساخت انواع سدها، تونل‌ها، ساخت مدرسه کوچک و

چندکلاسه تا بزرگ‌ترین دانشگاه‌ها، حفر یک حلقه چاه تا ساخت عظیم‌ترین شبکه‌های فاضلاب، ساخت یک منزل مسکونی معمولی تا مرتفع‌ترین ساختمان‌ها، ساخت تونل‌های عظیم مترو، ورزشگاه‌های بزرگ چند منظوره، نصب ماشین‌آلات یک کارگاه کوچک تا نصب بزرگ‌ترین ماشین‌آلات کارخانه‌های تولیدی، نصب ماشین‌آلات مجتمع‌های عظیم و پیچیده صنایع پتروشیمی، صنایع فولادسازی، نصب پل‌های فلزی، خطوط لوله گاز و نفت و نیروگاه‌های برق و غیره، هم‌چنین لوازم و تجهیزات الکترونیکی مورد استفاده در بخش پزشکی و مخبراتی، انواع و اقسام ماشین‌آلات و تجهیزات نصب شده در بخش صنعت در حین استفاده و بهره‌برداری، بسیاری از پروژه‌های راه و ساختمان پس از ساخت و در زمان استفاده از جمله سدها، بندرگاه‌ها، باندهای فرودگاه‌ها و صدها مورد دیگر را می‌توان تحت پوشش بیمه‌های مهندسی قرار داد.

سیر تحول بازار بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی

تحولات بازار حق بیمه

همان‌طور که در مقدمه بیان شد بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی یکی از شاخص‌های فعالیت‌های تولیدی و عمرانی کشور است و رشد آن نشانه‌سازندگی و توسعه، به‌ویژه توسعه فعالیت‌های اقتصادی‌ست. اگر بخواهیم فعالیت بیمه‌های مهندسی را در ایران بررسی کنیم باید به اوایل دهه ۱۳۴۰ بازگردیم. آمارهایی که از صدور بیمه‌نامه‌های تمام‌خطر مهندسی وجود دارد شاهد این مدعا است که فعالیت‌های عمرانی و صنعتی کم و بیش در ایران رواج داشته اما فقط کمتر از دو درصد از بیمه‌نامه‌های تمام‌خطر مهندسی مربوط به بخش خصوصی بوده است؛ حدود ۹۸ درصد طرح‌ها و پروژه‌های مهندسی نزد شرکت سهامی بیمه ایران که یک شرکت دولتی بوده بیمه می‌شده است. به عبارتی، از زمان شروع صدور بیمه‌نامه‌های تمام‌خطر مهندسی در سال ۱۳۴۱ تا سال ۱۳۶۷ این رشته در انحصار شرکت سهامی بیمه ایران بود. گزارش آماری این سال‌ها از مدیریت آمار و انفورماتیک بیمه ایران استخراج شده است. با توجه به آمار حق بیمه صادره از

۱. قبل از سال ۱۳۴۱ بیمه تمام‌خطر مهندسی به علت تعداد اندک بیمه‌نامه‌ها در قالب بیمه‌نامه آتش‌سوزی صادر می‌شد.

۲. در آذر ۱۳۶۷ قانون نحوه اداره شرکت‌های بیمه به تصویب رسید که به موجب آن به شرکت‌های بیمه آسیا و البرز اجازه داده شد تا در زمینه بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی نیز فعالیت داشته باشند.

سال ۱۳۴۱ تا سال ۱۳۵۴ ملاحظه می‌شود که میزان حق بیمه‌های دریافتی از رشد بطئی برخوردار بوده هرچند که رشد صعودی داشته اما به دلیل این که هنوز کشور ما در زمینه طرح‌های عمرانی آن‌چنان رشدی نداشت و تعداد طرح‌های مهندسی و عمرانی در آن سال‌ها اندک بود و درآمد دولت هم پایین، میزان حق بیمه از رشد بالایی برخوردار نبود. تا این‌که در سال ۱۳۵۴ کل حق بیمه صادره بالغ بر ۲,۳۷۵,۵۱۲,۸۳۵ ریال شد که در مقایسه با سال ۱۳۴۲ حدود ۹۵/۵ برابر شده بود. این رشد به دلیل افزایش قیمت نفت در بازارهای جهانی و درآمد روزافزون حاصل از آن صورت گرفت که اوضاع اقتصادی کشور را دگرگون کرد. پروژه‌های عمرانی نیز از این حیث بی‌نصیب نماند و در نتیجه صنعت بیمه و به‌ویژه بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی به دلیل نیاز مبرم پیمان‌کاران و کارفرمایان رونق گرفت و حق بیمه‌های دریافتی این رشته جهش ناگهانی یافت. تا جایی که نرخ رشد این رشته در مقایسه با سال‌های قبل به ۲۱۲/۲ رسید و بیشترین رشد را در دهه ۱۳۵۰ به خود اختصاص داد. روند رشد حق بیمه در سال ۱۳۵۵ نیز سیر صعودی داشت اما طولی نکشید که سیر حق بیمه‌های دریافتی روند نزولی پیدا کرد تا جایی که در سال ۱۳۵۸ مقدار حق بیمه بیمه‌های مهندسی به رشد منفی ۲۸۵ درصد رسید. می‌توان گفت که از سال ۱۳۵۶ که کشور ما حال و هوای انقلاب پیدا کرده بود، اعتصاب‌ها و متوقف شدن اکثر پروژه‌ها، هم‌چنین خارج شدن سرمایه‌های ملی و تعطیلی پروژه‌های عمرانی با خروج مستشاران خارجی، نظیر نیروگاه اتمی و پتروشیمی در روند نزولی رشد بیمه‌های مهندسی تأثیر به‌سزایی داشتند. تا اواخر سال ۱۳۵۸ روند سقوط حق بیمه مهندسی ادامه داشت تا این‌که از سال ۱۳۵۹ کم‌کم حق بیمه‌های مهندسی رشد خود را شروع کرد.

بین سال‌های ۱۳۵۹ تا ۱۳۶۸ یعنی حدود یک دهه، درگیری کشور با مسائل و مشکلات بعد از انقلاب از یک طرف و تحمیل جنگ ۸ ساله از طرف دیگر باعث سست شدن روند فعالیت‌های اقتصادی در ایران شده بود. شرکت‌های بیمه نیز از وضعیت خاص به‌وجود آمده مستثنی نبودند و در این دوران رشد بطئی داشتند به‌ویژه بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی که به دلیل توقف پروژه‌های عمرانی به‌خصوص در سال‌های اولیه انقلاب از نوسان‌های زیادی برخوردار بود. کم‌ترین میزان حق بیمه در سال ۱۳۶۳ بود که به ۹۹- میلیون ریال رسید. بیشترین حق بیمه نیز در سال ۱۳۶۸ به مبلغ ۲۳۶۸ میلیون ریال بوده است. از نظر سهم بازار نیز به ۰/۲ درصد در سال ۱۳۶۳ رسید یعنی پایین‌ترین

سهم را در بازار بیمه‌های بازرگانی به خود اختصاص داد. مسأله دیگری که باعث کند شدن رشد بیمه‌های مهندسی در دهه فوق شده است تحریم‌هایی بود که کشورهای خارجی اعمال می‌کردند. در واقع هیچ کشوری حاضر نمی‌شد که در کشور ما سرمایه‌گذاری کند و حتی از فرستادن کارشناسان خود به ایران خودداری و نیز قراردادهایی را که قبلاً بسته بودند ابطال می‌کردند.

این تحولات تا سال ۱۳۶۸ که مرحله اول برنامه پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی آغاز شد ادامه داشت. بازسازی مناطق و شهرهایی که در دوران جنگ آسیب‌های فراوانی دیده بودند، هم‌چنین ساخت کارخانه‌ها، راه‌ها، سدها، فرودگاه‌ها، پایانه‌ها، بندرها و اسکله‌ها، نیروگاه پتروشیمی، ساخت و سازهای مسکونی، بیمارستان، مدرسه، دانشگاه و ... باعث شد که صنعت بیمه هم رونق بگیرد. شرکت‌های بیمه به دلیل وظیفه سنگینی که در زمینه تأمین این تأسیسات داشتند نقش بااهمیت‌تری یافتند. که با توجه به آمار و ارقام منعکس در جدول شماره ۲ می‌توان گفت که فعالیت چشم‌گیری از خود نشان دادند. در رشته بیمه‌های مهندسی حق بیمه دریافتی بین سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۴ بالغ بر ۷۶/۶۴۳ میلیون ریال بوده است که کم‌ترین رقم آن در سال ۱۳۶۹ به مبلغ ۲۵۹۳ میلیون ریال و بیشترین رقم آن در سال ۱۳۷۴ به مبلغ ۲۰۵۸۳ ریال است. یعنی در طول ۶ سال به‌طور میانگین هر ساله مبلغ ۱۲۴۴۰/۵ میلیون ریال حق بیمه دریافت می‌شده است. حق بیمه‌های دریافتی بیان‌گر آن است که رشد بیمه‌های مهندسی همگام با رشد فعالیت‌های عمرانی و صنعتی چشم‌گیر بوده است. در بین سال‌های ۱۳۶۹ تا ۱۳۷۴ به‌طور متوسط سهم بیمه‌های مهندسی از بازار بیمه کل کشور ۳/۲۵ درصد است. هم‌چنین در جدول ۲ مشاهده می‌شود که بالاترین رشد را در سال ۱۳۷۲ به میزان ۹/۱ درصد داشته است.

خسارت پرداختی

در مورد بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی روند خسارت پرداختی نمی‌تواند سیر یکنواختی داشته باشد زیرا که میزان خسارت به حوادث و اتفاقاتی وابسته است که به‌وقوع می‌پیوندد. برای مثال، در سالی که میزان بارندگی زیاد و در نتیجه سیل‌های شدید و طغیان آب در سطح کشور بیشتر باشد خسارت هم به همان نسبت بیشتر خواهد بود و خسارت پرداختی شرکت‌های بیمه به موازات افزایش حق بیمه افزوده می‌شود تا جایی که خسارت‌های پرداخت شده در سال ۱۳۵۷ بالغ بر ۳۰۴۱ میلیون ریال بود. در

سال‌های بین ۱۳۵۹ تا ۱۳۷۴ نیز خسارت‌های پرداختی شرکت‌های بیمه روند صعودی داشت و کمترین خسارت پرداختی بالغ بر ۶۰۰ هزار ریال در سال ۱۳۵۹ و بیشترین خسارت پرداختی بالغ بر ۴۳۳۲ میلیون ریال در سال ۱۳۷۴ است. یعنی به فاصله ۱۶ سال میزان خسارت‌های پرداختی در سال ۱۳۷۴ در مقایسه با سال ۱۳۵۹، ۷۲۲۰ برابر شده است. در سال ۱۳۶۵ بیشترین سهم خسارت در رشته بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی

جدول ۱. حق بیمه و خسارت کلی بازار بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی کشور در سال‌های ۱۳۴۱-۱۳۵۸

سال	حق بیمه			خسارت		
	مقدار	نرخ رشد (درصد)	سهم بازار	مقدار	نرخ رشد (درصد)	سهم بازار
۱۳۴۱	x	x	x	x	x	x
۱۳۴۲	۲۵	—	۳	۰/۷۵	—	۰/۰۰۳
۱۳۴۳	۴۹	۹۷/۱	۴/۴	۸	۱۰۷۲/۱	۲۷
۱۳۴۴	۲۵	-۵۰	۲/۱	۳	-۶۷/۴	۰/۰۰۶
۱۳۴۵	۴۲	۷۰/۴	۳/۱	۳	۳/۱	۰/۰۰۵
۱۳۴۶	۷۶	۸۱/۵	۴/۶	۷	۱۷۰/۵	۱/۱
۱۳۴۷	۳۴۵	۳۴۱/۳	۱۴	۱۷	۱۳۸/۸	۲/۲
۱۳۴۸	۱۶۱	-۵۱/۸	۵/۱	۱۶۲	۸۳۴/۴	۱۴/۴
۱۳۴۹	۵۶۲	۲۴۸/۶	۱۴/۹	۱۰۴	-۳۶	۶/۳
۱۳۵۰	۲۴۹	-۵۵/۶	۵/۶	۱۱۵	۷۹/۱	۹/۴
۱۳۵۱	۲۸۲	۱۳/۲	۵	۱۹۴	۴/۸	۸/۳
۱۳۵۲	۳۲۷	۱۵/۶	۳/۹	۷۳	-۶۲/۴	۲/۲
۱۳۵۳	۷۵۵	۱۳۱/۲	۴/۶	۱۱۴	۵۵/۲	۲
۱۳۵۴	۲۳۷۶	۲۱۲/۲	۱۲/۸	۷۴	-۳۵/۱	۰/۰۰۹
۱۳۵۵	۴۸۰۷	۱۰۲/۳	۱۹/۳	۲۵۷	۲۴۷/۳	۲۱۲
۱۳۵۶	۴۳۳۰	-۹/۹	۱۶/۵	۲۴۰	۶۳/۴	۲/۸
۱۳۵۷	۲۰۴۱	-۲۹/۸	۱۱/۲	۳۰۴۱	۶۲۴	۲۴/۰
۱۳۵۸	-۲۸۵	-۱۱۵/۹	-۲/۳	۲۱۷	-۹۲/۹	۲/۲

توضیح «X»: حق بیمه صادره و خسارت‌های وارده در سال ۱۳۴۱ چندان درخور توجه نبوده است و در ترازنامه شرکت سهامی بیمه ایران به حساب رشته بیمه آتش‌سوزی منظور شده است.

در بازار بیمه ایران معادل ۳ درصد بوده است. یعنی بیشترین سهم بین سال‌های ۱۳۵۹ تا ۱۳۷۴ را به خود اختصاص داده است. مبالغ خود حاکی از آن است که در اوایل سال‌های مورد بررسی به علت این که تعهدات شرکت‌های بیمه در رشته بیمه‌های مهندسی کم بوده است به همان نسبت از پرداخت خسارت‌های کمتری نیز برخوردار بودند اما در سال‌های بین ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۴ یعنی به فاصله ۴ سال می‌بینیم که خسارت‌های پرداختی روند صعودی داشته و اختلاف خسارت‌های پرداختی در سال ۱۳۷۲ مبلغ ۵۰۴/۲۷ میلیون ریال بوده که در مقایسه با سال بعد یعنی همان سال ۱۳۷۳ خسارت پرداختی بالغ بر ۴۹۵۲ میلیون ریال شده است و نرخ رشد آن از منفی ۴۵/۲ درصد به ۸۲۲ درصد رسیده است. ضریب خسارت نیز به فاصله یک سال از ۱۶/۰۵ درصد در سال ۱۳۷۲ به ۵۱/۵ درصد در سال ۱۳۷۳ رسیده است.

جدول ۲. حق بیمه و خسارت کلی بازار بیمه‌های تمام خطر مهندسی کشور در سال‌های ۱۳۵۹-۱۳۷۴

سال	حق بیمه			خسارت		
	مقدار	نرخ رشد (درصد)	سهم	مقدار	نرخ رشد (درصد)	سهم
۱۳۵۹	۲۴۹	۳۹۳	۱/۰۸	۰/۶	-۹۹۷۲	۰/۲
۱۳۶۰	۶۲۶	۱۱۲/۷	۲/۳	۲۶۶	۴۱۱۱۵/۲	۲/۴
۱۳۶۱	۱۰۲۴	۶۵/۳	۲/۵	۳۵۱	۳۱/۹	۲/۴
۱۳۶۲	۱۳۳۶	۲۹/۲	۲/۹	۲۵۱	-۲۸/۵	۲/۰
۱۳۶۳	-۹۹	-۱۰۷/۴	-۰/۲	۲۲۱	-۱۲/۱	۱/۴
۱۳۶۴	۶۲۸	-۷۳۵/۹	۱/۵	۲۹۴	۳۲/۹	۱/۷
۱۳۶۵	۷۳۰	۱۶/۲	۲/۰	۵۳۷	۸۲/۷	۳/۰
۱۳۶۶	۱۰۴۰	۴۲/۶	۲/۴	۲۵۹	-۵۱/۷	۱/۴
۱۳۶۷	۹۹۲	-۴/۶	۲/۲	۲۹۵	۱۳/۹	۱/۶
۱۳۶۸	۲۳۶۸	۱۳۸/۸	۳/۵	۴۲۷	۴۴/۸	۱/۴
۱۳۶۹	۲۵۹۳	۹/۵	۲/۴	۷۴۶	۷۴/۵	۱/۹
۱۳۷۰	۲۹۲۵	۱۲/۸	۱/۹	۶۱۴	-۱۷/۷	۱/۲
۱۳۷۱	۴۲۷۷	۴۶/۲	۱/۹	۹۲۱	۵۰	۱/۲
۱۳۷۲	۳۴۶۵۲	۷۱۰/۱۹	۹/۱	۵۰۴/۲۷	-۴۵/۲	۰/۰۰۶
۱۳۷۳	۹۶۱۳	-۷۲/۲۶	۱/۹	۴۹۵۲	۸۸۲	۲/۱
۱۳۷۴	۲۰۵۸۳	۱۱۴/۱۲	۲/۳	۴۳۳۲	-۱۲/۵	۱/۹

هدف پژوهش و روش تحقیق

این پژوهش درصدد است تا ضمن شناخت عوامل مؤثر بر موانع رشد و توسعه مطلوب بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی در ایران راه‌حل‌های مناسبی برای ارتقای سطح کمی و کیفی این بیمه ارائه کند.

روش تحقیق قابل استفاده در این پژوهش روش توصیفی و آماری است که به منظور جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با مطالب نظری به صورت کتابخانه‌ای و در ارتباط با سایر اطلاعات روش میدانی مورد استفاده قرار گرفته است. برای جمع‌آوری اطلاعات از تدوین پرسش‌نامه و توزیع آن در میان جامعه آمارگران موردنظر شامل کارفرمایان و پیمان‌کاران، کارگزاران و نمایندگان، کارشناسان و مدیران صنعت بیمه استفاده شده است. روش نمونه‌گیری به طریق تصادفی انجام گرفته که با توجه به کیفی بودن صفات و نامعلوم بودن واریانس جامعه از فرمول آزمون مستقل بودن صفات استفاده شده است.

معرفی و نتایج فرضیه‌ها

فرضیه اول: «کارفرمایان و پیمان‌کاران از خرید بیمه‌نامه تمام‌خطر مهندسی استقبال نمی‌کنند». این فرضیه در ارتباط با سؤال شماره ۱ پرسش‌نامه است که با توجه به معنی دار نبودن نتیجه آزمون، x^2 به اثبات می‌رسد و پاسخ‌گویان دلایل عدم استقبال خود را از خرید بیمه‌نامه‌های تمام‌خطر مهندسی، ناآشنایی با مزایا و ماهیت این بیمه، عدم پرداخت به موقع خسارت و کمبود تبلیغات در زمینه بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی بیان می‌کنند.

فرضیه دوم: در بین کارفرمایان «شناخت کافی از ماهیت، فایده و کاربرد بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی وجود ندارد» که مربوط به سؤال شماره ۲ پرسش‌نامه است. با توجه به معنی دار نبودن نتیجه آزمون، x^2 اثبات شد. ۴۲ درصد از پاسخ‌دهندگان ناآشنایی با مزایا و فواید بیمه‌نامه‌های مهندسی، ۱۷ درصد ضعف تبلیغات، ۱۶ درصد فقدان سرویس‌دهی، ۱۶ درصد بالا بودن حق بیمه و ۹ درصد وجود کاغذبازی اداری را مطرح کردند.

فرضیه سوم: «تعمرفه علمی و یگانه‌ای برای صدور بیمه‌نامه‌های تمام‌خطر مهندسی در ایران وجود ندارد» که در ارتباط با سؤال شماره ۴ پرسش‌نامه است. با توجه به محاسبات به دست آمده، x^2 فرضیه فوق پذیرفته شده است. حدود ۸۹ درصد از پاسخ‌گویان معتقدند که تعمرفه علمی، جامع و متحدالشکلی برای صدور بیمه‌نامه‌های

تمام خطر مهندسی وجود ندارد و دلایل خود را چنین بیان می‌کنند: بی‌ثباتی نرخ‌های بیمه، شناخت ناکافی از ماهیت بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی در بین کارشناسان و نمایندگان بیمه و مشکلات عدیده در زمینه صدور بیمه‌نامه (وجود پیچ و خم‌های اداری) و ضعف کارشناسی دقیق.

فرضیه چهارم: «آیین‌نامه‌ها و مقررات دولتی، موجب کندی فعالیت نمایندگان و کارگزاران بیمه می‌شود» که سؤال شماره ۵ پرسش‌نامه مربوط به این فرضیه می‌شود. با توجه به معنی دار نبودن نتیجه آزمون، X^2 فرضیه فوق اثبات شد. در پاسخ پرسش شماره ۵ حدود ۷۳ درصد از پاسخ‌دهندگان نقش نمایندگان بیمه را برای رشد و توسعه بیمه مؤثر می‌دانستند. در پاسخ به سؤال شماره ۷، نقش آیین‌نامه‌ها و مقررات دولتی در جهت اشاعه فرهنگ بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی به دلیل مدون بودن این آیین‌نامه‌ها و مقررات که باعث توقف طرح‌های عمرانی کشور می‌شود بسیار مؤثر می‌دانستند. پاسخ سؤال شماره ۹ را با تأیید خصوصی سازی برای کیفیت بالاتر، سرویس‌دهی مناسب، سرعت عمل در تصمیم‌گیری و ... بیان کردند و فرضیه فوق مورد قبول واقع شد.

فرضیه پنجم: «برنامه‌ریزی در جهت تبلیغات و اشاعه فرهنگ بیمه و بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی وجود ندارد» که مربوط به سؤال شماره ۶ بود. با توجه به معنی دار نبودن نتیجه آزمون، X^2 فرضیه فوق اثبات شد. ۷۵ درصد از پاسخ‌دهندگان، فعالیت‌های تبلیغاتی را برای رشد و توسعه بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی بسیار مناسب می‌دانستند. این گروه معتقد بودند که تبلیغات مثبت باعث گسترش فرهنگ بیمه‌ای، تشویق بیمه‌گذاران به خرید بیمه‌نامه، آگاهی بیمه‌گذاران از خطرهای بالقوه، معرفی طرح‌های جدید بیمه‌ای و جلوگیری از به هدر رفتن سرمایه‌های ملی کشور می‌شود.

نتایج

رشد و توسعه نامطلوب بیمه به‌ویژه بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی در ایران نتیجه عوامل و علت‌های متعددی است. تعدادی از این عوامل ناشی از اوضاع اجتماعی و اقتصادی کشور است که ممکن است در اکثر کشورهای توسعه‌نیافته و یا در حال توسعه وجود داشته باشد. رشد اقتصادی هر کشور با اجرای طرح‌های عمرانی و زیربنایی شروع می‌شود و اگر این طرح‌ها انجام نگیرد، بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی نیز رشد نخواهد کرد. به هر حال، بیمه‌های مهندسی در ایران از نظر درجه پیشرفت از برخی کشورهای

همتراز از لحاظ وضع اقتصادی و اجتماعی، عقب مانده تر است. علاوه بر عوامل اصلی ناشی از اوضاع اقتصادی و اجتماعی، علل دیگر نیز در کندی پیشرفت و فقدان توسعه مطلوب بیمه از جمله بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی در ایران مؤثر هستند. در این مقاله موانع عمده رشد و توسعه مطلوب بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی در ایران مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد و در خاتمه راهکارهایی که امکان رشد و توسعه بیمه به ویژه بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی را موجب می‌شود ارائه می‌گردد. شایان ذکر است که این بررسی بیشتر جنبه نظری و توصیفی دارد و از کسانی که در این رشته از بیمه صاحب نظر هستند یاری گرفته شده است. حال می‌توان موانع عمده رشد و توسعه مطلوب بیمه به ویژه بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی را به شرح زیر بیان کرد:

۱. ضعف در شناخت بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی: با توجه به پژوهش به عمل آمده مشخص شد که آگاهی مردم به ویژه جامعه کارفرمایان و پیمان‌کاران از بیمه خصوصاً بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی بسیار پایین است تا جایی که بعضی از پاسخ‌گویان به پرسشنامه اصولاً در مورد مزایای بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی چیزی نمی‌دانستند. شناخت ناکافی، مشکلات شرکت‌های بیمه را در فروش بیمه‌نامه دوچندان می‌کند و مانع از رشد و توسعه بیمه در ایران می‌شود. عوامل تشدیدکننده وضعیت فوق را می‌توان به شرح زیر بیان کرد:

الف) ضعف فرهنگ بیمه در بین عموم مردم

ب) ضعف سیاست‌گذاری شرکت‌های بیمه در شناساندن بیمه به مردم و جامعه

پ) وجود عادات و طرز تلقی خاص بین افراد جامعه

۲. موانع فنی بیمه: یکی از عواملی که مانع رشد و توسعه بیمه‌ها در ایران می‌شود ضعف شرایط و اطلاعات فنی در زمینه قبول ریسک در بین دست‌درکاران صنعت بیمه است که این امر در بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی با توجه به تخصصی بودنش بیشتر محسوس است. این ضعف تا سطح مدیران فنی شرکت‌ها نیز ساری و جاری است. عواملی که باعث ایجاد ضعف‌های فنی بیمه‌ای می‌شود عبارتند از:

الف) فقدان تعرفه‌های علمی و متناسب با ریسک‌های پذیرفته شده

ب) نداشتن کارشناسان ورزیده و متخصص

۳. موانع بازاریابی و تبلیغات: یکی از علل توسعه نیافتگی بیمه در ایران را می‌توان ضعف بررسی بازار بیمه و در نتیجه شناخت ناکافی آن ذکر کرد. در حال حاضر نیز این

عامل وجود دارد و متأسفانه مشاهده می‌شود که بررسی علمی بازار و بازاریابی صحیح در مورد خدمات بیمه‌ای انجام نمی‌شود.^۱ هرچه بیشتر بازارهای گوناگون را بشناسیم تسلط بیشتری بر بازار بیمه در ایران پیدا خواهیم کرد. با توجه به پژوهش به عمل آمده قسمت اعظم پاسخ‌گویان به پرسش‌نامه از بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی شناخت مناسبی نداشتند و نگارنده به این نتیجه رسید که اکثر مردم ایران هنوز از بیمه و مزایای آن اطلاع چندانی ندارند. گرچه در سال‌های متمادی تبلیغات با استفاده از وسایل ارتباط جمعی در جهت آشنا ساختن مردم با بیمه انجام گرفته است ولی به علت این که این تبلیغات بر پایه بازاریابی صحیح و شناخت صحیح بازار و خواست‌ها و نیازهای مردم استوار نبوده موفقیت لازم را نداشته است. حال با توجه به موارد بالا مشکلات تبلیغات و بازاریابی را می‌توان به شرح زیر بیان کرد.

الف) ضعف تبلیغات

ب) ضعف سرویس‌دهی مناسب و به موقع

پ) توزیع نامناسب شبکه فروش

۴. موانع مربوط به برنامه‌ریزی و مدیریت: یکی از تنگناهایی که سازمان‌های تجاری و غیرتجاری با آن مواجه هستند ضعف برنامه‌ریزی و مدیریت است. درحالی که نظریه‌های ارائه شده در زمینه مدیریت از ابتدای سده نوزدهم تا به امروز، رابطه مستقیم با تکنولوژی، شیوه‌های تولید، رشد و توسعه اقتصادی، نظام ارزشی و فرهنگ جوامع داشته و خواهد داشت. متأسفانه اهمیت این موضوع در کشورهای توسعه نیافته کم‌رنگ است و رابطه‌گرایی جای خود را به رعایت ضابطه داده است. این امر در سایر سازمان‌ها هم مصداق دارد اما در شرکت‌های بیمه به دلیل شرایط خاص خودشان بیشتر است و از این طریق آسیب‌های ملموسی را هم متحمل شده‌اند. به هر حال عوامل مدیریتی مانع از رشد و توسعه بیمه در ایران را می‌توان به شرح زیر بیان کرد:

الف) بی‌ثباتی هیأت‌های مدیره و ضعف مدیریت

ب) رقابت ناسالم و نبود همکاری بین شرکت‌های بیمه

پ) ضعف برنامه‌ریزی

۵. عوامل ناشی از مقررات قانونی: از ابتدای تأسیس شرکت سهامی بیمه ایران و بعد

۱. البته در سال‌های اخیر شرکت‌های بیمه تمهیداتی در زمینه بازار و بازاریابی در ایران انجام داده‌اند.

از آن تأسیس شرکت‌های بیمه دیگر تا به امروز متأسفانه قوانین و مقررات بیمه کمتر دستخوش تغییر و تحول شده است. اولین قانون بیمه در ۷ اردیبهشت ۱۳۱۶ تصویب شد و پس از آن نیز تبصره‌ها و متمم‌هایی به این قانون اضافه شده است. پس از سپری شدن مدت زمان دراز ۳۲ ساله، در سال ۱۳۵۰ بیمه مرکزی به منظور تنظیم و تعمیم و هدایت امر بیمه و نظارت دولت بر امر بیمه‌گری در ایران به وجود آمد. بعد از آن در تاریخ ۱۳۵۸/۴/۴ بنا به تصمیم شورای انقلاب شرکت‌های بیمه ملی اعلام شدند و فعالیت نمایندگی خارجی لغو شد. هم‌چنین قانون مصوب آذر ۱۳۶۷ مبنی بر چگونگی نحوه اداره مؤسسات بیمه به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. اما با توجه به شرایط خاص بازرگانی از بررسی جریان تدوین و تصویب این قانون به این نتیجه می‌رسیم که قانون و مقررات بیمه نیاز به تغییرات وسیع دارد. حال با توجه به اهمیت موضوع عوامل قانونی که مانع از رشد و توسعه بیمه‌ها به ویژه بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی می‌شوند به سه مورد زیر اشاره می‌کنیم:

الف) دولتی بودن مؤسسات بیمه

ب) عدم پرداخت کارمزد به کارگزاران و نمایندگان بیمه برای بیمه‌نامه‌های دولتی

پ) ضعف قوانین موجود

پیشنهادها

تهیه تعرفه علمی براساس آمار و اطلاعات کارشناسی دقیق برای تعیین نرخ و شرایط بیمه‌نامه تمام‌خطر مهندسی: یکی از مشکلاتی که شرکت‌های بیمه در عمل با آن مواجه هستند نداشتن آمار صحیح و تدوین شده است. این عامل خود یکی از ضعف‌های شرکت‌های بیمه محسوب می‌شود. داشتن سیستم آماری منسجم می‌تواند به بیمه‌گر در پذیرفتن و یا رد ریسک کمک کند. در ایران نیز برای اکثر رشته‌های بیمه تعرفه خاصی حاکم است جز در رشته بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی و طرح‌های مخصوص که با توجه به تجربیات کارکنان صنعت بیمه و نظر کارشناسی، نرخ و شرایط به مشتری ارائه می‌شود که از اصول فنی خاصی برخوردار نیست. می‌توان کلیه مشخصات بیمه‌نامه و خسارت را به صورت برنامه‌های کامپیوتری و با بهره‌گیری از تحلیل‌های آماری طبقه‌بندی کرد و از نظر وضعیت پروژه‌ها به ارزیابی ریسک پرداخت؛ سپس براساس آن به تحلیل کارشناسی پرداخت و با تهیه جدول و تعرفه به صورت منسجم، نرخ و شرایط را تعیین و به واحدهای فنی ارائه کرد. این کار باعث می‌شود که حق بیمه‌ها به صورت علمی و فنی

ارزیابی و تعیین شود تا طرفین قرارداد (بیمه‌گر و بیمه‌گذار) متضرر نشوند.

۲. استخدام متخصصان و آموزش ضمن خدمت: با توجه به این که فعالیت شرکت‌های بیمه در زمره فعالیت‌های خدماتی قرار دارد فروش بیمه‌نامه‌ها به دانش خاص نیاز دارد. بنابراین وجود افراد متخصص و ماهر متناسب با فعالیت‌های بیمه‌ای در مؤسسات بیمه، شعب بیمه‌ای کشور، کارگزاران و نمایندگان رسمی بیمه، الزامی و ضروری است. این امر در بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی بیشتر ملموس است در این رشته علاوه بر این که کارشناسان و مدیران بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی از ضعف دانش فنی برخوردارند در بین شعب بیمه‌ها و کارگزاران و نمایندگان بیمه این ضعف کاملاً محسوس است. طبق آمارهای به دست آمده از پرتفوی حق بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی مشخص می‌شود که کم‌ترین فعالیت در شعبه‌ها در رشته بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی است، تا جایی که بعضی از شعبه‌ها حتی یک بیمه‌نامه مهندسی هم صادر نکرده‌اند. با توجه به این که اکثر پروژه‌های عمرانی در شهرستان‌ها انجام می‌گیرد ناآگاهی بیمه‌گذاران از مزایای بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی از یک سو، و ضعف مدیران و کارشناسان صنعت بیمه از دیگر سو، سبب شده است که مجریان طرح‌های عمرانی و پیمانکاران پروژه‌های مهندسی تمایل کمتری به خرید بیمه‌نامه تمام‌خطر مهندسی از خود نشان دهند. پس آموزش کافی در امر بیمه به‌طور کلی و بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی به‌طور اخص به کارشناسان صنعت بیمه از ضروریات پیشرفت بیمه‌نامه‌های تمام‌خطر مهندسی در ایران است.

۳. حذف تشریفات زاید اداری (مقررات دست‌وپاگیر): یکی از عوامل بر سر راه رشد بیمه به‌ویژه بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی، وجود بعضی مقررات دست‌وپاگیر و مراحل تشریفات زاید در سیستم صدور بیمه‌نامه و پرداخت خسارت است. در صورتی که هرچه شرکت‌های بیمه در ارائه خدمات، صدور بیمه‌نامه و پرداخت خسارت، سرعت عمل، دقت و حسن‌نیت بیشتری به خرج بدهند و از تشریفات اداری بکاهند بیمه‌گذاران بیشتر به شرکت‌های بیمه اعتماد پیدا می‌کنند. به‌ویژه در بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی، که اگر خسارتی به پروژه‌های عمرانی وارد آید و شرکت بیمه در پرداخت خسارت تعلل ورزد، هم باعث اختلال در آبادانی و پیشرفت کشور خواهد شد و هم موجب بی‌اعتمادی بیمه‌گذاران و بی‌اعتباری شرکت‌های بیمه.

۴. تبلیغات همه‌جانبه و اصولی به روش‌های مختلف: تبلیغات مناسب برای

شناساندن بیمه و مزایای آن به مردم باید از جمله اولویت‌های برنامه‌های کاربه‌دستان صنعت بیمه قرار گیرد. تبلیغات نقش تعیین‌کننده‌ای در ترویج فرهنگ بیمه دارد. یکی از عواملی که خودبه‌خود تبلیغ ایجاد می‌کند در زمان پرداخت خسارت است که کمک شایان توجهی به گسترش فرهنگ بیمه خواهد کرد. بیمه‌گذاران باید از بیمه‌خاطر خوب و خوشی داشته باشند و نام بیمه و شرکت بیمه باید مترادف با دست‌گیری و کمک در هنگام بروز خسارت و آسیب‌دیدن باشد نه مقاومت در برابر پرداخت خسارت. تبلیغات از طریق رسانه‌ها و برگزاری سمینارها باید بیشتر مورد توجه قرار گیرد و این کار خود عامل ترویج فرهنگ بیمه در جامعه خواهد شد. یکی دیگر از راه‌های نفوذ بیمه در بین مردم، تبلیغات در مدارس و دانشگاه‌هاست. گنجاندن فصلی تحت عنوان آشنایی با بیمه‌های بازرگانی از سال اول راهنمایی تا کلاس چهارم متوسطه و هم‌چنین در نظر گرفتن واحد درسی در واحدهای دانشگاهی در تمام رشته‌های تحصیلی حتی در رشته پزشکی و مهندسی تحت عنوان کلیات بیمه‌های بازرگانی می‌تواند بیمه را در سطح جامعه مطرح کند. راه دیگر ترویج بیمه، افزایش تعداد دانشکده‌های بیمه و تعداد دانشجویان رشته بیمه است. یکی از علل ضعف بیمه در ایران کمی تعداد دانش‌آموختگان رشته بیمه در ایران و کمبود وجود دانشکده‌ها و مراکز آموزش عالی بیمه در کشور است.

۵. گسترش شبکه فروش: برای ارائه خدمات بیمه باید شبکه فروش را به ویژه از طریق تأسیس شعب در شهرهای بزرگ و کوچک و حتی در روستاها توسعه داد. با این کار می‌توان پس از ایجاد شعبه‌های مختلف در کشور با اعطای اختیارات کافی به آنها عملاً ظرفیت ادارات مرکزی را برای وظایف راهبردی آزاد کرد. مسأله دیگر برای افزایش شبکه فروش توسعه نمایندگی‌های بیمه است. شبکه نمایندگی شرکت‌های بیمه به‌طور سنتی اختیارات بسیار محدود در خصوص ارائه خدمات بیمه‌ای و صدور بیمه‌نامه دارند و به موازات رشد نسبی بیمه در کشور و استقبال مردم از بیمه به نظر می‌رسد که تأمین رضایت بیمه‌گذاران و تداوم و توسعه بیشتر بیمه ایجاب می‌کند که به این بخش از صنعت بیمه که به صورت خصوصی نیز اداره می‌شوند توجه خاصی مبذول شود تا از این طریق و جهت دست‌رس ساده و آسان مجریان پروژه‌ها به اخذ پوشش بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی و آشنایی آنها با این نوع بیمه انجام گیرد.

۶. پرداخت کارمزد به کارگزاران و نمایندگان بیمه در رشته بیمه‌های تمام‌خطر مهندسی: همان‌طور که گفته شد براساس مصوبه بیمه مرکزی ایران از کلیه بیمه‌نامه‌هایی

که به نفع دولت صادر می شود هیچ گونه کارمزدی به کارگزاران و نمایندگان بیمه تعلق نمی گیرد. به دلیل دولتی بودن اکثر پروژه های عمرانی در بیمه های تمام خطر مهندسی بیشتر کارگزاران و نمایندگان بیمه تمایلی به فعالیت و بازاریابی در این رشته ندارند. می توان با در نظر گرفتن فعالیت کارگزاران و نمایندگان در بیمه های تمام خطر مهندسی درصدی از حق بیمه های دریافتی را به صورت کارمزد یا حق الزحمه در وجه آنها پرداخت کرد تا انگیزه ای ایجاد شود و این گروه از مجریان طرح های عمرانی و زیربنایی را متقاعد به خرید بیمه نامه های تمام خطر مهندسی کنند.

۷. بازبینی در آیین نامه ها و مقررات دولتی در صنعت بیمه کشور و مشارکت بخش خصوصی در مؤسسات بیمه: با توجه به این که رشته های جدیدی از بیمه در سال های اخیر به وجود آمده است و قوانین حاکم بر بیمه ها نمی توانند پاسخ گوی احتیاجات حال و آینده بیمه در ایران باشند، بازنگری و اصلاح و تکمیل آن بسیار ضروری به نظر می رسد. به طور خلاصه می توان گفت که لزوم یک بررسی کامل از قانون حاضر و بنیان های موجود بدیهی است تا بیمه را به صنعتی پویا و روبه رشد که قابلیت مبارزه با مشکلات حاضر را داشته باشد تبدیل کند. هم چنین ایجاد فضای باز اقتصادی به منظور افزایش کارایی و ایجاد انگیزه یکی از هدف هایی است که اکثر کشورهای در حال توسعه می خواهند به آن نایل آیند. کشور ما به دلیل حرکت به سمت رشد و توسعه نیاز مبرم به ایجاد مؤسسات بیمه با نظارت و کنترل دولت اما در مرحله اجرا به صورت خصوصی دارد. خصوصی سازی در چارچوب قوانین مملکتی، امتیازاتی به شرح زیر دارد:

- سرویس دهی مناسب و به موقع
- ارائه طرح های جدید بیمه ای
- سرعت عمل در تصمیم گیری
- ایجاد رقابت سالم
- حذف مقررات دست و پاگیر اداری
- ایجاد تحول در ساختار بیمه
- توسعه شبکه های فروش به منظور کسب سود عادلانه
- شناساندن جایگاه بیمه در بین مشتریان

منابع

1. *An Introduction to Commercial Insurances*, Published by: Chartered Insurance Institute, 1992.
۲. تحولات بیمه‌های بازرگانی در ایران. دفتر مطالعات و پژوهش‌های بیمه‌ای، بیمه مرکزی ایران، ۱۳۷۲.
۳. جلیلی، جلیل. آمار احتمال و استنباط آماری، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی، واحد جنوب تهران، ۱۳۷۵.
۴. دریابار، محمود. «درآمدی بر بیمه تمام‌خطر پیمان‌کاری»، پیام بیمه، شرکت سهامی بیمه ایران، ۱۳۷۰.
۵. ضمیری، معصوم. «راهبردهای توسعه بیمه‌های بازرگانی»، فصلنامه بیمه مرکزی ایران، پاییز ۱۳۷۵.
۶. قره‌باغیان، مرتضی. اقتصاد رشد و توسعه، جلد اول، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۰.
۷. محب‌علی، داود. فرهنگی، علی‌اکبر. مدیریت بازار، چاپخانه سپهر، ۱۳۷۵.
۸. محمدخان، مرتضی. «نقش کلیدی و اساسی بیمه در توسعه یافتگی»، فصلنامه بیمه مرکزی ایران، پاییز ۱۳۷۵.
۹. محمود صالحی، جانعلی. جزوه درس بیمه‌های بازرگانی، مدرسه عالی بازرگانی، ۱۳۵۸.